

TIJDSCHRIFT
VAN HET
NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

4^e Jaargang

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1896

Iets uit de Geschiedenis der Zeeuwsche assignaten 1) in 1795

Platen VI en VII

De veldtocht onder generaal DUMOURIEZ, in 1793 tegen Noord-Nederland ondernomen, die geheel mislukte, 2) werd in 1795 door PICHEGRU hervat en met volslagen succes ten einde gebracht.

Den 3^{den} Januari trok hij den Haag binnen en was weldra in het bezit der voornaamste Nederlandsche steden. Zeeland was wel is waar nog onafhankelijk, doch deze provincie werd niet aan de rampen van een oorlog blootge-

1) Ofschoon de geschiedenis der assignaten o. a. ook in de Nieuwe Nederlandsche jaarboeken van 1795 is te lezen, heb ik gemeend dat een kort aaneengeschakeld verhaal over deze zaak direct uit de Notulen der staten van Zeeland getrokken, den lezers van dit tijdschrift wellicht niet ongevallig zal zijn.

2) L. LEGRAND. *Geschiedenis der Bataafsche Republiek. Arnhem 1895. blz. 39.*

steld, daar zij den 6^{den} Februari voor generaal MICHAUD capituleerde.

In Frankrijk was men over de capitulatie niet zoo bijzonder tevreden; immers de Nationale Conventie had gewild dat men er met het recht van den overwinnaar ware binnengetrokken 1), doch generaal MICHAUD wist zich te verontschuldigen door er op te wijzen, dat hij genoodzaakt was geweest haast te maken met de inbezitneming van de vesting Vlissingen, omdat men aan dit gewenschte punt een landing vreesde der Engelsche vloot onder bevel van den oudsten zoon van den prins van Oranje.

De Franschen waren nu meester van het geheele land. Met het inwendige staatsbestuur bemoeiden zij zich oogenschijnlijk niet, doch in het geheim gebruikten zij des te meer hun invloed om personen aan de regeering te krijgen, die zij voor ons land en niet minder voor hunne eigene belangen nuttig en noodzakelijk dachten. Patriotten en Revolutionnaircn waren dan ook voortdurend aan het werk, met het gevolg dat de oude besturen spoedig door nieuwe regeeringscomités werden vervangen.

In Zeeland had deze verandering den 3^{den} Maart 1795 plaats. Met dien datum immers

1) Loc. cit. blz. 76.

werd de eeuwenoude vergadering van de Edel Mogende Heeren Staten van Zeeland ontbonden, als in de tegenwoordige omstandigheden niet meer aan het doel beantwoordende; in plaats daarvan werd die vergadering ingesteld, welke van nu af onze provincie in lief en leed zou besturen, en die men „de Vergadering der „Provisionele Repraesentanten van het Volk „van Zeeland” betitelde.

De dagen der Fransche overheersching waren in aantocht; de verheerlijking der Fransche broeders had als het ware haar toppunt bereikt. De jonge vergadering had reeds dadelijk na haar optreden met groote moeielijkheden te kampen, waarvan de drukkende geldzorgen wel niet de minste waren. Men vond de Provinciale kas zeer gedund, en men begreep maar niet waar het geld kon zijn gebleven. Een tijd lang werd nog beslag gelegd op de goederen der afgetreden ambtenaren, doch bij gebrek aan bewijs moest men het besluit daartoe weer spoedig vernietigen. Er moest dus naar een ander middel worden gezocht om de provinciale finantiën te verbeteren, immers zoolang het vredestraktaat niet was geteekend, moest de jonge Nederlandsche republiek het Fransche leger onderhouden en salarieeren. De Fransche militairen hadden wel is waar hunne papieren assignaten medegebracht, die

in hun eigen land gewild en geldig waren, doch de burgerij hier te lande stelde in dat papieren Fransche geld, en waarlijk niet ten onrechte, al heel weinig vertrouwen

Het is dus begrijpelijk, dat het nieuwe Zeeuwsche bestuur in de eerste plaats een commissie benoemde, om te onderzoeken, of het wel was aan te bevelen om de Fransche assignaten, die tot nu toe, tegen negen stuivers de livre, werden aangenomen, als geheel „vertrouwbaar” te verklaren.

Het antwoord van de Commissie klonk niet gunstig. Ten sterkste raadde zij af om de Fransche assignaten als wettig betaalmiddel in te voeren, daar zij overtuigd was, dat er in de verste verte geen contant geld genoeg voorhanden zoude zijn, om ze behoorlijk te kunnen inwisselen, te meer, daar er, door de assignaten als courant geld aan te nemen, een enorm misbruik van zoude gemaakt worden, bijv. door ze goedkoop op te koopen en deze daarna, onder voorwendsel van het papier ontvangen te hebben wegens verteringen aan Fransche militairen, tegen den gestelden prijs van 9 stuivers de livre, ter inwisseling aan te bieden.

De Commissie oordeelde, en terecht, dat de provincie door dit waardelooze papier zou overstroomd worden, en dat zij daardoor in

nog drukkender finantieele zorg zou geraken.

Er moest evenwel gehandeld worden om het benoodigde geld bijeen te krijgen tot onderhoud der Fransche soldaten, zooals dat bij de Capitulatie was bepaald. Contanten waren voor het oogenblik niet aanwezig, daarom stelde de Commissie voor, tijdelijk daarin te voorzien, door het uitgeven van Provinciale papieren assignaten. Zij wenschte niet dat dit papieren geld de geheele provincie door onder alle burgers tegelijk zoude worden gangbaar gesteld, o neen, maar al te goed was haar het feit bekend, dat papieren waarde, die op geen solieden grond berust, spoedig in koers moet dalen.

Dat papieren noodgeld zou slechts bestemd zijn om aan Fransche militairen te worden uitgereikt, die daarvoor bij winkeliers en herbergiers hunne allernoodzakelijkste benooidigheden zouden kunnen aanschaffen.

Logis, brood en vleesch werden hun intuschen buiten hunne kosten verstrekt.

Deze papieren assignaten, doorgaans Zeeuwsche of Provinciale assignaten geheeten, zouden dus naar hunne bestemming te oordeelen, slechts tusschen een klein aantal ingezetenen circuleeren; men onderstelde de onmogelijkheid, dat ze in buitengewoon groot aantal zouden benooidigd zijn. Zoo oordeelde ten minste de

Commissie, doch wij zullen later zien, hoe deerslijk zij zich in dit opzicht vergiste.

Bij de Capitulatie was bepaald, dat 4000 man in Zeeland zouden worden ingekwartierd, maar in Maart was dat getal reeds tot 6000 man aangegroeid.

Tegen 5 stuivers daags per soldaat gerekend, zou men voor één décade, dat is voor een tijdruimte van 10 dagen, ongeveer *f* 15000 noodig hebben.

Men stelde nu vóór papierengeld gereed te maken van 20, 10, 5 en 2 stuivers, en dit voor de eerste décade aldus te verdeelen:

5000 assignaten van 20 stuivers	=	<i>f</i> 5000
10000 " " 10 "	=	" 5000
15000 " " 5 "	=	" 3750
12500 " " 2 "	=	" 1250
		<hr/>
		<i>f</i> 15,000

De proeven van deze assignaten die in Nederlandsch geld berekend zijn, staan afgebeeld in de Notulen van de Staten van Zeeland van 1795, blz. 120.

Naar die modellen zijn evenwel geen assignaten gedrukt, omdat de Commissie reeds spoedig met het voorstel aankwam, de assignaten, met het oog op de Fransche specie, liever als volgt te verdeelen:

assignaten van 2 livres de France of 18 sols de Zélande;

assignaten van 1 livre de France of 9 sols de Zélande;

assignaten van 10 sols de France = $\frac{1}{2}$ livre of $4\frac{1}{2}$ sols de Zélande;

assignaten van 5 sols de France = $\frac{1}{4}$ livre of 18 duiten.

Deze indeeling nu voldeed aan alle belanghebbenden, en de vervaardiging er van werd aan den stadsdrukker DE WINTER toevertrouwd.

Dat men geen assignaten liet drukken hooger dan van 2 livres, was om zooveel mogelijk groote verliezen door het vervalschen en namaken er van te voorkomen, immers men had geen anderen waarborg van echtheid dan het nummeren en de onderteekening.

„Iedere soort zou een verschillend gedrukte letter hebben om ze op die letter tot zekere hoogte van nummers te laten oploopen en naardien een ander in de plaats te nemen”; ten tweede zouden zij „schriftelijk” moeten genummerd worden, iedere soort te beginnen met n°. 1, tot een nader te bepalen getal, en ten derde zouden zij moeten worden geteekend door vertrouwbare personen daartoe op een salaris te benoemen. Één handteekening was evenwel voldoende. Hiervoor koos men

de burgers NICOLAS DE PRÉ, PIETER VAN DER GRAFT, CORNELIS SERLÉ en ALEXANDER JOHAN SINCLAIR, „alle notarissen binnen deze stad.” Hun salaris bedroeg *f* 3.— voor het onderteekenen van 1000 stuks, terwijl de personen die nummerden *f* 2.— kregen voor hetzelfde getal. Daar het aantal assignaten steeds bleef aangroeien, vroegen de nummeraars, — het waren vier commiezen, — om meerder loon, immers door de enorme quantiteit papieren geld, waren de cijferletters zeer vermeerderd. Hun verzoek werd ingewilligd.

Over hen allen was een directeur gesteld, die aangewezen was om het papier van den landsdrukker in ontvangst te nemen, het na te tellen, voor de nummering en onderteekening te zorgen, terwijl hij daarna de assignaten aan den Ontvanger-Generaal moest uitreiken, bij wien zij voorloopig bewaard bleven.

Vóór het ingaan van iedere *décade*, was de directeur verplicht bij den Franschen generaal te informeeren naar het aantal aanwezige soldaten, vervolgens moest hij het papier „in zoodanige gedeelten als door den voornoemden generaal zal worden gerequireerd,” aan dezen doen toekomen tegen overneming van Fransche assignaten à 9 stuivers de livre.

De directeur, hier JOHANNES THEHOFF, ontving *f* 2.— voor iedere duizend nummers van

het Zeeuwsche papier, die hij aan den Franschen generaal afleverde.

En toen de Representant van de Fransche natie, met name COCHON, het plan in alle opzichten had goedgekeurd, werd tot de uitgifte van de Zeeuwsche assignaten overgegaan. De Representanten drukten den burgers evenwel nog eens duidelijk op het gemoed dat deze uitgifte slechts ten doel had in de allernoodzakelijkste levensbehoeften der Fransche militairen te voorzien en dat men ze niet voor het leveren van luxe artikelen moest gebruiken. Binnen den tijd van drie maanden zouden de assignaten voor de volle waarde tegen contant geld worden ingewisseld. Want de Zeeuwsche regeering vond het nuttig, dat de burgerij de papieren assignaten eenige maanden onder zich hield, in plaats van deze wekelijks terug te brengen, zooals dat in Holland het geval was en wel voornamelijk omdat de ingezetenen de kleinere waarden van het papieren geld, zouden kunnen gebruiken tot het bijpassen van de grootere specie, zonder daarvoor contant geld noodig te hebben. Dit alles werd per Publicatie in de Hollandsche en Fransche taal en bij advertentie in de Middelburgsche courant aan de Zeeuwsche ingezetenen medegedeeld. — Men was op het einde van Maart; reeds in het begin van de volgende maand, kwamen

de moeielijkheden opdagen. Het waren voornamelijk de kleine winkeliers en herbergiers, die uit den aard van de zaak het meest met de Fransche militairen bij hun dagelijksch onderhoud te maken hadden, van wie de heftigste klachten uitgingen tegen dit nieuwe betaalmiddel, dat zij wantrouwden. De Fransche commandant DUVAL klaagde er reeds den 7^{den} April over, dat de winkeliers weigerden het papieren geld van hem aan te nemen. De oorzaak van dit discrediet bestond hoofdzakelijk in het onbestemde van den tijd der inwisseling; de burgerij beweerde dat zij geen drie maanden daar op kon wachten. Niet alleen uit Middelburg, maar uit Veere, Vlissingen, Zierikzee, kortom uit de geheele provincie daagden de klachten in allerlei vorm op. Men verlangde bijna altijd hetzelfde, namelijk, dat het papieren noodgeld over de geheele provincie zou worden verspreid, circuleerende tusschen alle ingezetenen zonder onderscheid, kortom, dat het als wettig provinciaal geld zou worden beschouwd. Kon dit niet, dan verzocht men toch een korter termijn dan drie maanden voor de inwisseling. De afgevaardigden van Veere drongen er op aan nog kleinere assignaten dan van $\frac{1}{4}$ livre of 18 duiten te doen vervaardigen. Deze zijn echter in papier nooit verschenen. Er bestaat even-

wel $\frac{1}{8}$ livre in koper. Het is het stukje, afgebeeld in het *Vervolg op VAN LOON* n°. 833, en dat bij MAILLIET op pl. 130, n°. 2 en bij VERKADE pl. 96, n°. 7, voorkomt.

De voorzijde vertoont het gekroonde wapen van Zeeland, Omschrift:

LVICTOR ET EMERGO

Keerzijde: In het veld:

$\frac{1}{8}$
LIVIRE
17 IS 95
 $2\frac{1}{2}$
STVIVER

Koper, met kartelrand; o. a. aanwezig in de verzamelingen van het Zeeuwsch Genootschap, en van den heer J. W. STEPHANIK te Amsterdam, zie Pl. VII n°. 5.

In de notulen vonden wij omtrent dit zeldzame muntje niets vermeld. Ook in de rekeningen van de Provinciale munt, staat er, volgens mededeeling van den archivaris, den heer FRUIN, niets over opgeteekend, dat toch zou moeten hebben plaats gehad, indien het stukje op last der provincie ware geslagen geweest. Blijkens de tweede rekening van de muntmeesteresse PIETRONELLA SLOB, zijn er in het tijdvak tusschen 18 Juni 1792 en 3 Juli 1797 alleen aangemunt: zilveren ridders, zilveren du-

caten en schellingen, deze laatste echter ten behoeve van de O. I. Compagnie.

Tot de serie Zeeuwsche assignaten gelooven wij niet dat het moet gerekend worden, immers de vermelding „ $\frac{1}{8}$ livre is $2\frac{1}{2}$ stuiver” sluit niet met de indeeling der geldwaarde op het papier. Ook vinden wij het onaannemelijk tevens, dat de stempelsnijder van de Zeeuwsche munt zoo onwetend zou zijn geweest om $\frac{1}{8}$ livre aan $2\frac{1}{2}$ stuiver gelijk te stellen, immers hij zou daarvoor 11 duiten te veel hebben gerekend.

Het zal een muntje zijn geweest, dat tot doel had, klein Fransch kopergeld te vertegenwoordigen, waaraan vooral de kleine winkeliers bij hunnen omgang met de Fransche soldaten bij voortduring gebrek hadden.

De livre gelijk 20 sols zijnde was $\frac{1}{8} = 2\frac{1}{2}$ Fransche sols en met het oog op de niet Fransch sprekende kleine burgers en neringdoenden, heeft men dit vertaald in $2\frac{1}{2}$ stuiver. Dit zijn dus Fransche stuivers waarvan er 20 gelijk 9 Nederlandsche waren. Het stukje gold dus $2\frac{1}{2}$ stuiver (sols) Fransch of $1\frac{1}{3}$ stuiver Nederlandsch. Blijkbaar lette men er dus meer op het den Franschen soldaten gemakkelijk te maken, door de Fransche rekenwijze te volgen, dan de Zeeuwsche neringdoenden te gerieven. De assignaten bewijzen dit dan ook

ten overvloede. Enfin het was de geest des tijds, fin de siècle! Maar nu voorzag men de grootste knoeierijen door deze onduidelijke omschrijving, vandaar dat er dus weinige stukjes van dat kopergeld zijn geslagen. Zoo dunkt ons dit raadselachtige noodmuntje voldoende opgehelderd en tevens waarom er noch in de Notulen, noch in de Rekeningen der Munt, noch in de Archieven der stad iets over terug te vinden is.

Maar keeren wij tot de papieren assignaten terug. Tengevolge van de ingekomen klachten, moest de Commissie over de assignaten opnieuw worden geraadpleegd en hare conclusie was, dat inderdaad het bezwaar der winkeliers gegrond was, omdat zij de mindere waarde van een biljet dikwijls in contant geld moesten bijpassen, en dat zij wel hunne waren tegen papieren geld konden verkoopen, maar dat de groote leveranciers weigerden het papier in ontvangst te nemen, wanneer de eersten hunne inkoopten bij hen deden. Het bevreesde der Commissie evenwel sterk, dat die tegenkanting langer dan één décade of 10 dagen had geduurd, want zij had er op gerekend, dat de winkeliers de kleine assignaten zouden hebben bewaard om daarvan bij de verwisseling van grootere sommen gebruik te kunnen maken. De commissie was van oor-

deel, dat men er toe moest overgaan om de kleine winkeliers, met bedreiging van sluiting van hunne winkels, te dwingen om de papieren assignaten aan te nemen, en dat men tegelijkertijd de groote leveranciers moest verzoeken de papieren Zeeuwsche munt van de kleine neringdoenden in ontvangst te nemen, en hun daarvoor hunne benodigdheden te verschaffen. Waarlijk, een treffend voorbeeld van vertrouwen in Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap!

De klachten bleven evenwel voortduren. Nu werd bij Publicatie bepaald, dat men de papieren munt zou kunnen inwisselen tegen receptissen van de municipaliteiten van de zes stemhebbende steden, welke receptissen een rente zouden geven van 4% in het jaar, terwijl deze later in tijd van vrede tegen origineele obligatiën ten laste der provincie zouden worden ingewisseld. En om nog meer zekerheid aan het papierengeld te geven, en opdat de winkeliers met hunne klachten zouden ophouden, beloofde de Regeering bovendien, dat van den 1sten Mei af, de Zeeuwsche assignaten zouden worden aangenomen tegen de volle waarde, bij de betaling van de provinciale belasting op het Gemaal, Bieren, Tabak en Brandewijn. Maar hiermede verviel nu de driemaandelijksche inwisseling.

Niettegenstaande deze voordeelen, bleef het

voortdurend klachten regenen. Bierbrouwers uit Vlissingen, Middelburgsche logementhouders en zoovele anderen verzochten dat de papieren munt ook in betaling zou mogen worden gegeven bij het voldoen van den impost op Wijnen, Vleesch, Boter, Zeep, Azijn, Zout, enz. enz., en zij beklagden zich bovendien dat zij voor het papier geen granen, hop noch kolen konden koopen, dat zij het loon van hunne knechts er niet mede konden betalen, en legio dergelijke klachten meer, zoodat zij omloop van het papier over alle burgers in de provincie verzochten.

Maar met dit laatste verzoek kon de Commissie over de assignaten zich vooral niet vereenigen; immers wij lezen in de Notulen over deze zaak: „Het algemeen gangbaar stellen „in de provincie is onuitvoerbaar, omdat in „de eerste plaats het papier daar niet op is „gemaakt, en er te weinig maatregelen zijn „genomen om het vervalschen tegen te gaan. „Het zoude gaan als in Frankrijk waar de „ongelukkige gevolgen van het laten circuleeren „van papieren geld niet te berekenen zijn, het „zou alle commercie bederven, van daar moet „er nimmer of nooit aan gedacht worden om „een zoodanige geforceerde munt in ons land „in te voeren, trouwens er is geen de minste „oorzaak toe. De avantages aan het papieren

„geld toegekend stellen den eigenaar volkomen
 „zeker voor deszelfs waarde, te meer daar
 „hetzelve alleen ontvangen wordt door die-
 „gene welke uithoofde van haar ongewoon
 „groot vertier en het hooger verkoopen van
 „hunne waren, wel eenigen tijd op contante
 „betaling wachten kunnen.”

En terwijl de Commissie zich aldus verdedigde, werden de Zeeuwsche assignaten steeds voortgedrukt, en in voortdurend klimmender aantal uitgerekte. Zoo berichtte, den 28 April, de Ontvanger-Generaal, dat door het enorme getal troepen, voor de drie décades, 248.500 livres in plaats van 50.000 in papieren specie zouden benoodigd zijn. 1)

1) Den 4den Mei 1795 was het bedrag dat men maandelijks noodig had, reeds tot 270,000 livres aangegroeid. In een brief, geadresseerd aan den citoyen Generaal MOREAU, door de Provisioneele Representanten van het volk van Zeeland, lezen wij het verzoek, om toch het getal Fransche troepen in deze provincie wat te willen verminderen, want, zoo schrijven zij „nous voyons s'approcher le moment „où nous serons forcés de faire cesser sans exception tous payements „quelconques.” En na al de zware uitgaven ten hunnen laste opgesomd te hebben, vervolgen zij: „Mais ce serait vous faire injure, ci- „toyen Général! que d'insister plus longtems sur le tableau que nous „venons de tracer, et puisque c'est au nom de l'humanité et de la „bonne foi que nous vous en conjurons, nous osons nous flatter que „vous daignerez donner des ordres positifs, pour que le nombre des „troupes françaises dans cette Province soit réduit au seul nombre „absolument nécessaire pour la défense de nos côtes, et que par rap- „port aux Troupes qui resteront, la plus grande économie possible „telle que l'exige l'état obéré de nos Finances leur soit enjoite — „et qu'enfin il ne soit plus envoyé de Troupes dans la Zélande, comme „l'on nous a informés, que le Général LE MAIRE vient de faire tout „récemment en envoyant deux compagnies à la ville de Tholen.”

Met het oog op dit aanzienlijk aantal assignaten, en tevens om het den ingezetenen gemakkelijk te maken, werd een Bureau tot inwisseling er van opgericht, onder Directeurschap van den burger A. LUTEIJN.

Voor het oogenblik bleven de klachten nu wel is waar ten deele uit, maar de geldzorgen der burgers waren er niet op verbeterd.

Belasting op belasting volgden elkander op, waaronder die op ongemunt en bewerkt zilver en de Vrijwillige Negotie à 5% wel de voornaamste waren, zoodat met het oog op een en ander, niettegenstaande zeer vele requesten, zoowel van burgers als van besturen van gilden en andere corporatiën, het overtollige zilver en goud, — waarvan munten, gedenk- en legpenningen, messen vorken en lepels uitgezonderd waren, — ten stadhuize moest worden gebracht om tot rijksdaalders te worden verwerkt.

„En vermits het ons voornemen is,” zoo schreef het Stedelijk bestuur, „niet alleen den „omloop van penningen te vermeerderen, maar „ook de pracht te doen verminderen, bevelen „wij, dat noch door commissarissen, als door „essayeurs, zilversmits, en muntmeesters, een „aequivalent in gemunt- of ongemunt goud of „zilver zal mogen worden gesubstitueerd.”

Wat de zoeven aangehaalde Vrijwillige

Negotie betreft, een belasting, geheven met het doel om contanten te verkrijgen tot inwisseling der Zeeuwsche assignaten, daarin mocht men ook met Zeeuwsch papier betalen voor $\frac{1}{3}$ van het bedrag, mits de resteerende $\frac{2}{3}$ der hoofdsom in klinkende specie werd bijgebracht.

Men wilde het den ingezetenen zoo gemakkelijk mogelijk maken, van daar dat het toegestaan werd dat men ook kon betalen in Fransche kroonen, tegen den koers van 56 stuivers, in Brabantsche kroonen à 54 stuivers, in Louis d'or à *f* 11 en in guineas à *f* 11.12.

De beide zoeven genoemde belastingen bleven evenwel verre van het verwachte resultaat, zoodat later nog een „onvrijwillige belasting” daarvoor in de plaats kwam.

Tusschen al deze bedrijven in, had men den 21sten Juli in Middelburg twee nieuwe comités opgericht, en wel een van Finantiën en een van Onderzoek die „te samen deli-„bereerende zouden dragen den naam van „Comité van Voorlichting.”

Tegelijkertijd stelde men ook een Comité van Algemeen Welzijn, Waakzaamheid en Veiligheid in, om, zooals de Gedeputeerden van Veere hadden voorgesteld, in de gelegenheid te kunnen zijn „alle verderfelijke „ondernemingen tegen de pas ontlookene

„vrijheid te kunnen opsporen, tegen te gaan „en te verijdelen.”

Dit laatste comité bestond uit zeven leden die een jaargeld genoten van £ 12, 10 sch. o. gr. 1).

De zorg over de Zeeuwsche assignaten was hun gedeeltelijk toevertrouwd, en reeds bijna onmiddellijk na zijn ontstaan, had het comité een geval van vervalschte assignaten te behandelen.

Immers den 18^{den} Juli was er bij de Regeering een missive van den Directeur van het Bureau ter inwisseling der assignaten ingekomen, waarbij hij kennis gaf, dat hem een valsch Provinciaal assignaat in handen was gekomen van

1) Ofschoon het rekenen met guldens en stuivers in 1795 zeer veel in gebruik was, rekende men toch het liefst, volgens de oude gewoonte met ponden vlaamsch, schellingen en grooten.

Ook de Administratiën rekenden nu eens volgens de eene, dan weder volgens de andere wijze.

Het aloude pond Vlaamsch van 6 gulden of 120 stuivers, sedert vele eeuwen hier in gebruik, is zoo ingeworteld, dat zelfs nu nog — 1896 — de loonen der dienstboden, zoowel in Middelburg als ten plattelande meestal worden bepaald in ponden en halve ponden.

In de Zeeuwsche Kronykalmanakken van dien tijd, (1788) komen dan ook geregeld Specie-tafelen voor van Zeeuwsche halve, kwart en achtste rijksdaalders, alle uitgerekend bij Ponden, Schellingen en grooten en Guldens, stuivers en penningen en „deze specie-tafelen” zoo vermeldt het voorwoord, „zijn zoo naauwkeurig gecorrigeerd, dat er geen cijffer-Fout in gevonden wordt: waar van de Gebruikers kunnen verzekerd zijn.” Zoo was :

$\frac{1}{2}$ rijksdaalder = 4 sch. 5 gr. of 1 gulden, 6 stuivers, 8 penn.

$\frac{1}{4}$ „ = 2 „ $2\frac{1}{2}$ „ „ 0 „ 13 „ 4 „

$\frac{1}{8}$ „ = 1 „ $1\frac{1}{4}$ „ „ 0 „ 6 „ 10 „

2 livres, letter AAA gelithographeerd, zonder schrijfnummer en dat geteekend was door den burger SERLÉ, die dit evenwel niet voor zijne handteekening had erkend. Vervolgens nog vier andere, van 2 en een van 1 livre, Litt. AAA en BB, doch die volgens hem, niet zoo gevaarlijk waren, als zijnde noch genummerd noch onderteekend.

Over dit geval is heel wat heen en weer gepraat, zonder dat de vervaardiger van deze onwettige assignaten is kunnen ontdekt worden.

Het comité van Algemeen Welzijn en Waakzaamheid, dat zich deze zaak ernstig aantrok, liet 's-Lands drukker bij zich ontbieden, en hem werd afgevraagd of er soms ook afdruksels van zoodanige assignaten door zijne knechts konden zijn meegenomen, terwijl men hem tevens ernstig recommandeerde daartegen naar vermogen te waken, ten einde zulks niet verder zou geschieden.

Deze, J. DE WINTER, gaf ten antwoord, dat hij zóó goed orde hield, dat het onmogelijk was geweest dat de knechts ze hadden medegenomen; maar „hij meende, dat het zeer wel „konde zijn, dat de teekenaars of nummeraars „der voorschr. assignaten, bij toeval eenige „quaternen hadden overgeslagen, dat ze ver- „volgens onder de anderen waren geraakt, af-

„gegeven en aldus onder den man waren ge-
„komen en dat daarvan de een of ander mis-
„bruik had gemaakt.”

Ook den maire van Middelburg had men verzocht de quaestie te onderzoeken, doch daar er geen premie op de ontdekkers was gesteld, en hij zelve „uit eigener auctoriteit dit niet had kunnen of vermogen te doen,” was men ook langs dezen weg niet veel verder gekomen.

De vergadering heeft er verder het stilzwijgen over bewaard, zoodat de mogelijkheid bestaat dat de voorstelling van 's-Lands drukker hier de ware is geweest.

Nergens heviger dan in het stadje West-Kapelle klaagden de burgers over de toenemende armoede door het circuleeren der Zeeuwsche assignaten veroorzaakt. De Fransche troepen, circa 1200 man, speelden er flink den baas, plunderden herhaalde malen de bezittingen der inwoners, kortom de armoede was er nijpender dan ooit, vandaar dat de municipaliteit aldaar verzocht om inwisseling van £ 2001 : 13 : 4 van provinciale assignaten, „willen de inwoners” zoo schreef zij „niet genoodzaakt zijn hunne winkels te sluiten, zooals dat te Domburg en te Zoutelande al is geschied.” Men besloot er een commissie heen te zenden. Haar antwoord was zóó eenparig

over den deplorablen toestand der inwoners, dat er £ 300 aan contanten ter inwisseling van Zeeuwsche assignaten werd heengezonden.

In Augustus werd dit nog eens herhaald, maar, zoo schreef men er bij, het zoude nu voor de laatste keer geweest zijn.

Ook in Middelburg was men nog altijd met de uitgifte van het papieren noodgeld ontevreden en dat niet alleen van de zijde der ingezetenen zelven, maar ook van wegens die der Franschen; immers zij vroegen herhaaldelijk, wanneer hunne troepen toch eens in contant geld zouden worden betaald, wel een bewijs dat de winkeliers en anderen de assignaten nog steeds met zekeren weerzin aannamen.

En ook het Bureau ter inwisseling van assignaten informeerde — het was toen 31 Juli 1795, --- wanneer men toch zou ophouden met het creëren van Zeeuwsch papier. Dit vragen zag wel op de belofte dat met 1 Augustus a. s. een deel der Fransche troepen in soldij der Republiek zoude overgaan, en hierbij sluit zich eene advertentie aan in de Middelburgsche courant van 4 Augustus 1795, waarin personen worden opgeroepen, die, *nu tegen contant geld*, genegen zouden zijn, officieren en andere geaffecteerden aan de Fransche armee te herbergen.

Men kan dus wel aannemen, dat in het

begin of half Augustus het vervaardigen van Zeeuwsch papier heeft opgehouden, maar daarmede waren de ontelbare in omloop zijnde assignaten nog niet in klinkende specie verwisseld. Op al de klachten van de ingezetenen, antwoordde de Commissie steeds uitwijkend, liet voortdurend de vele voorrechten uitkomen die in deze provincie aan het papier verbonden waren, en zij beweerde maar niet te kunnen begrijpen waarom men hier met zooveel tegenkanting had te maken, terwijl dit in andere provinciën niet het geval was, waar de assignaten bovendien op veel onvoordeeliger voorwaarden circuleerden, 1) ook merkte zij op, dat van den beginne af is gewaarschuwd de papieren specie niet te gebruiken voor het leveren van luxe-artikelen aan officieren der Fransche armee, maar slechts voor het verschaffen van de bepaald noodige levensbehoeften der Fransche soldaten, die immers logement, vleesch en brood buiten

1) In Holland hadden alle winkeliers last gekregen, de assignaten van Fransche krijgslieden voor noodwendigheden te ontvangen, mits niet meer dan 10 livres tegelijk voor één soldaat en wel voorzien van een schriftelijken order van zijn officieren; aan officieren voor een hooger som, naar hunnen rang maar mede voorzien met een order van hun opperhoofd tegen 9 st. de livre.

Deze assignaten moesten dagelijks aan de municipaliteiten vertoond en wekelijks bij dezelve tegen geld of stedelijke recepissen verwisseld worden, welke laatste als gangbaar geld werden aangemerkt.

Vad. hist. deel 30, blz. 281.

hunne kosten kregen, maar dat men zich aan deze waarschuwing niet had gestoord. Dat vervolgens het koopen en verkoopen van de assignaten niet verboden is geweest, en daarmee dan ook enorm veel is gespeculeerd, zoodat een aantal contanten in omloop zijn gekomen, en eindelijk wees de Commissie er op, dat deze in de plaats waren gekomen voor de Fransche assignaten, die vrij wat gevaarlijker waren, maar zeer gaarne zou zij de eerlijke ingezetenen, die zuchten onder den last der provinciale assignaten, willen helpen, door bijv. een wekelijksche uitloting voor te stellen, maar de wanhopende stand der financiën kon dit niet veroorloven, de geheele provinciale kas zou daarvoor ontoereikend zijn. Er waren dan ook volgens opgaaf van den directeur LUTEIJN tot aan 4 Augustus voor 1100,000 livres aan Provinciale assignaten vervaardigd, waarvan er nog voor 25000 livres onuitgegeven waren.

In een rapport van 't Comité van Finantiën van 25 Aug. 1795 lezen wij, dat de Fransche troepen „toen in numerair” werden betaald, er zal dus in Augustus niet veel papieren specie meer vervaardigd zijn, in ieder geval had men er toen mede opgehouden

Men kon dus nu overzien welke assignaten reeds in de verschillende belastingen waren

aangeboden, en hoe groot het aantal was, dat nog ter inwisseling overbleef. Men begon met £ 1000 beschikbaar te stellen, om daarvoor bij loting de papieren specie in numerair te verwisselen. Dit zou van nu af aan maandelijks plaats hebben. In September had deze loting voor het eerst plaats; het gevolg daarvan was, dat de volgende nummers ter inwisseling werden bestemd:

AAA	50000	—	54000
BB	40000	—	43000
C	30000	—	33000
D	20000	—	23000

terwijl in de volgende maand A 1 — 5000, B 1 — 3000, C 1 — 500, D 1 — 500, werden aangewezen.

Deze keer zou men van N°. 1 af met de aflossing beginnen en in latere maanden geregeld nummergewijs daarmede voortgaan, doch eerst volgde nog een lange tijd van rust, daar het uitloten, zeker uit gebrek aan contanten, onbepaald werd uitgesteld.

Uit dezen tijd valt een handelwijze van de burgers van Zierikzee te verhalen, die hun waarlijk niet tot eer verstrekte. Zij hadden namelijk den 11^{den} September een missive naar de vergadering van de Representanten van het volk van Zeeland gezonden, waarin zij uit naam van alle burgers van een door hen ge-

nomen resolutie melding maakten, namelijk om al de gelden die zij in de verschillende belastingen hadden opgehaald, *niet te zullen verzenden*, alvorens de Zeeuwsche assignaten zoo niet geheel, dan toch gedeeltelijk zouden zijn ingewisseld, volgens de plechtige belofte daartoe gedaan. Het antwoord van de Prov. regeering op deze krachtige bedreiging luidde dan ook, dat zij zeer gevoelig getroffen was geweest, toen zij de feitelijke dwangmiddelen vernam, die men in Zierikzee goed gevonden had bij de hand te nemen om zich recht te laten wedervaren; te meer daar bij resolutie van 6 en 7 Juli, de aanzienlijke som van 2300 £ vl., ter inwisseling van Zeeuwsche assignaten, bij voorkeur aan de burgerij van Zierikzee was toegestaan, een avantage dat zeker niet gering was. En na een uitvoerige opsomming over den treurigen toestand der Prov. kas, en het verzoek het achterstallige geld ten spoedigste te willen opzenden, eindigt de brief met de volgende woorden: „De Souvereiniteit berust bij het geheele volk en dus kan geen gedeelte van het volk zich dezelve aanmatigen. Dat Zeelands burgerij een voorbeeld geve van eendragt, bedaardheid en kloekmoedigheid.”

Nu deze berisping hadden de Zierikzeeënaars dan ook wel verdiend. Zij hebben het dan

ook maar bij dreigen gelaten! Zoo als wij hier boven reeds hebben opgemerkt, hadden de verschillende belastingen op verre na niet het bedrag opgebracht, dat men er van verwacht had, er bleef dus niets anders over dan tot het instellen van een nieuwe belasting over te gaan. Deze zou niet meer vrijwillig zijn, men vroeg 6 % op de waarde van iemands vermogen tegen interest van $2\frac{1}{2}$ %

In deze geldheffing mochten de papieren assignaten tot het volle bedrag worden aangeboden, maar nu vervielen hierdoor de beloofde maandelijksche uitlotingen, en zouden zij ook niet meer mogen dienen bij het voldoen van de belasting op het Gemaal, Bier en Brandewijn. Men wenschte den uitslag van deze geldheffing eens af te wachten, alvorens verder over de Zeeuwsche assignaten te delibereren.

Ook was er nog iets anders, waarvan men zeer gunstige resultaten voor de provinciale kas verwachtte.

Een zekere J. BERGE had in een adres te kennen gegeven, dat hij een middel had verzonnen, om zonder nieuwe uitgaven van penningen te doen, ook zonder nieuwe belastingen in te voeren, der Provincie een aanzienlijk deel harer schulden zou weten te doen kwijtschelden. De Provinciale obligatiën zouden er door stijgen,

de Wisselbank zou in hare betalingen worden gesubvenieerd en een menigte menschen van weinig vermogen aan een nuttig bestaan helpen, alles buiten bezwaar van den lande.

En waaruit bestond nu dit toovermiddel? Uit een te houden loterij zonder nieten.

Deze kwam ook werkelijk tot stand; het waren loten van *f* 20. Voor een zeer klein bedrag werden ook hierin de papieren assignaten aangenomen. De provincie was in deze loterij zeer gelukkig, immers wij lezen, dat bij de eerste trekking, den 22sten April 1796, de hoogste prijs à *f* 6000 was gevallen op n° 6018 „zijnde een der Loten aan de provincie gebleven.” De weesjongen die deze heuchelijke tijding overbracht kreeg daarvoor een heelen rijksdaalder! Of men inderdaad van deze loterij veel contanten verwachtte, dan wel of de onvrijwillige belasting boven de raming voordelig was gebleken, dit is zeker, dat in Februari 1796 op nieuw besloten werd van nu af aan geregeld, te beginnen van n° 1 af aan, maandelijks tot een zeker bedrag de Zeeuwsche assignaten in te wisselen.

Van de maanden Februari tot April, Juni tot Sept., Nov., December 1796 en Februari 1797 komen de advertentiën hiervoor dan ook geregeld in de Middelburgsche courant voor.

In Februari 1797 wisselde men voor de laatste

keer een gedeelte van de assignaten in en toen zelfs voor een buitengewoon hoog bedrag, daar met dien datum alle nog in omloop aanwezige assignaten werden opgevraagd.

„Zullende zoo luidt de advertentie, wezen „ingewisseld alle de gecreërde en in omloop „gebrachte Zeeuwsche assignaten, en wordende „een ieder die de gemelde nummers in handen „heeft, aangemaand, dezelve voor den laatsten „der maand Maart aanst. ten Compt. Generaal „te komen inwisselen, dewijl die nalatig „mochten worden bevonden, verstoken zullen „zijn en blijven van immer die inwisseling te „kunnen pretendeeren”.

„Aldus gedaan in 't Uitvoerend Departement des Prov. Raads van Zeeland te Middelburg den 24 Febr. 1797.”

Was geteekend :

J. H. APPELIUS.

Toch zijn na dien datum nog Zeeuwsche assignaten ter inwisseling overgebleven. Zoo lazen wij een missive van den 19 Mei, van een zekeren MELIS DRIJVER, burger en inwoner der stad Middelburg, waarin hij verzocht, inwisseling van een som van Gl. 291 en 12 st. aan provinciale assignaten „als zijnde ten „tijde der gedanen uitloting uitlandig geweest

„en maar eerst een dag na de expiratie van „den laatst gefixeerden termijn geretourneerd.”

Of deze het geld nog heeft mogen ontvangen, vonden wij niet opgeteekend, maar het is met het oog op het billijk verzoek wel als zeker aan te nemen.

Bij het doorloopen van de uitgeloten series en nummers blijkt dat vervaardigd zijn geweest :

Van Serie	A	100.000	stuks.
„ „	AA	100.000	„
„ „	AAA	100.000	„
„ „	AAAA	100.000	„
„ „	AAAAA	100.000	„
„ „	B	100.000	„
„ „	BB	100.000	„
„ „	BBB	9.600	„
„ „	C	68.910	„
„ „	D	66.500	„
		<hr/>	
		784.010	stuks.

Waarlijk geen gering getal en het mag der provincie tot eere worden gerekend, dat zij bij hare hoogst moeilijke finantieele zorgen — immers door de inlijving van Staats-Vlaanderen aan Frankrijk in 1794, was zij ook de inkomsten van dat deel der provincie voor langen tijd

kwijt -- 1) dat zij haar papieren noodgeld tot den laatsten stuiver heeft afgelost. Daarbij vergat zij het lot der minvermogende burgers niet, zoo lazen wij, „dat de armen die door de „publieke armkassen dezer stad niet werden „bedeeld en die door gebrek aan werk, en door de duurte der tijden niet in staat waren brood tegen de toen gestelde prijzen te koop, *lootjes* konden ontvangen waarvoor zij een bepaald getal van kwartjes tarwe-brood tegen 8 stuivers het kwartjen, bij hunne bakkers, tot wederopzeggens toe, zouden kunnen bekomen.

Zeer waarschijnlijk zijn dit de bekende broodloodjes geweest, waarvan wij er in ons boekje over *Zeeuwsche loodjes* verscheidene hebben afgebeeld, en die den stedelijken burcht op de voorzijde vertoonen en waarvan de bestemming toen niet is kunnen aangewezen worden. Deze loodjes komen betrekkelijk veel voor, ook zien zij er niet uit om meer dan honderd jaar oud te zijn.

Maar keeren wij weder tot de assignaten terug. Hoe groot het bedrag is geweest, dat

1) Sont reserves pour la Rep. française, comme une juste indemnité des villes et pays conquis et restitués par l'article précédent :

1. La Flandre hollandaise y compris tout le territoire, qui est sur la rive gauche du Hondt.

Traité de paix d'amitié et d'alliance entre la Rép. fr. et celle des Prov. Unies, article 12

de papieren specie heeft bedragen, hebben wij niet kunnen uitvinden, daartoe zouden de rekeningen van de toenmalige Rekenkamer moeten zijn nagezien hetgeen niet is geschied. Wij weten evenwel dat in het begin Augustus 1795 door den directeur van het bureau werd medegedeeld dat voor 1,100,000 livres aan papier was vervaardigd, en veel meer kan die som wel niet bedragen hebben.

Bij de finale uitloting waren nog vele genummerde en ongeteekende assignaten ter waarde van 57,805 livres aanwezig, die naar de Rekenkamer zijn overgebracht, om zooals de notulen vermelden *te worden gemortificeerd en daarna even als de andere te worden verbrand*.

Dit verbranden zal wel de oorzaak zijn, dat de Zeeuwsche assignaten hoogst zeldzaam voorkomen. 1)

De nog aanwezige in de verzameling van het Zeeuwsch Genootschap zijn 2) vijf in getal:

Lit. AA n°. 27103, Deux livres de France of 18 sols de Zélande, onderteekend door DE PRÉ, zie Pl. VI n°. 1 3)

1) In het Kon. Kabinet is geen exemplaar voorhanden.

2) Behalve het op blz. 11 vermelde koperen stukje van $\frac{1}{8}$ Livire

3) Al het materiaal dat voor het vervaardigen van deze assignaten en van onze platen VI en VII gediend heeft, bevindt zich nog in de historische verzameling der firma JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN te Haarlem.

De nog bewaarde oude stempels der wapens, danken wij aan de firma U. F. AUER & ZONN te Middelburg — opvolgers van den in den tekst vermelden drukker DE WINTER. Aan beiden onze dank.

(Red.)

Litt. AA n°. 30224, als voren, onderteekend door DE PRÉ. 1)

Lit. B n°. 5390, une livre de France of 9 sols de Zélande, geteekend SERLÉ.

Lit. C n°. 40728, Dix sols de France of 4½ sols de Zélande, geteekend SINCLAIR.

Lit. C n°. 61781, als voren, geteekend SINCLAIR, zie Pl. VI n°. 2.

terwijl wij dezer dagen nog de volgende ten geschenke ontvingen:

Lit. AAA n°. 85020, Deux livres de France of 18 sols de Zélande, geteekend SERLÉ.

Lit. AA n°. 96156, als voren, geteekend V. D. GRAFT.

1) Varietiet met anders geteekend wapenschild van Zeeland.

Lit. AA n°. 96157. als voren.

Lit. B n°. 28333, une livre de France of 9 sols de Zélande, geteekend SERLÉ, zie Pl.VII n°. 3

Lit. D n°. 19143 Cinq sols de France of $2\frac{1}{4}$ sols de Zélande, geteekend DE PRÉ I), zie Pl. VII n°. 4.

En hiermede zijn wij aan het einde van de geschiedenis der Zeeuwsche assignaten gekomen. Veel hoofden hebben zij in beweging gebracht, veel armoede en verdriet is er door ontstaan, maar de Zeeuwsche provincie, het moet worden erkend, heeft zich in deze zaak haar eigenaardig devies het „Luctor et Emergo” ten volle waardig getoond.

M. DE MAN.

1) Afgebeeld in *Vervolg op VAN LOON, pl, 79 B.*

1.

Lit:
AA.

N° 27703

Agttien
Stuivers

18 Sols
de Zelande.

Deux Livres de France.
Volgens Resolutie der Provincie
Z E E L A N D.

Van 23 Maart 1795.

De Pré!

2.

Lit: C.

N° 65781.

Vier en
een halve
Stuiver.

4½ Sols
de Zelande.

Dix Sols de France.

Volgens Resolutie der Provincie
Z E E L A N D.

Van 23 Maart 1795.

Sinclair

2

Lit: B. N° 28333

Negen 9 Sols
 Stuivers. de Zelande.

Une Livre de France.

Volgens Resolutie der Provincie
Z E E L A N D.

Van 23 Maart 1795.

Serle

4.

Lit: D. N° 19143

Agttien 2½ Sols
 Duiten. de Zelande.

Cinq Sols de France.

Volgens Resolutie der Provincie
Z E E L A N D,

Van 23 Maart 1795.

De Paer!

5

